

18 MART MUTABAKATI VE TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNİN GÖÇ ÜZERİNDEN DÖNÜŞÜMÜ

Çiğdem Nas*

Özet

Suriye'deki iç savaşın önemli bir etkisi de göç hareketlerine yol açmasıdır. İç savaşın getirdiği tehlikeler ve Esad rejiminin baskısından kaçanlar ülke içinde yerinden edilmiş, gerekse de Türkiye, Ürdün ve Lübnan gibi komşu ülkelere sığınmıştır. Suriyeli sığınmacıların göçleri burada kalmamış, daha iyi yaşam koşulları arayışı önemli bir bölümünün Türkiye üzerinden deniz ve kara sınırlarını izleyerek AB'ye yönelmelerine de yol açmıştır. Bu durum Türkiye ve AB ilişkilerinde göçün yönetimi ve düzensiz göçün önlenmesi konularını gündemin üst sıralarına taşımış ve işlemsel veya al-vere dayalı olarak görülen bir ilişki biçimini tesis etmiştir. 18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Bildirisi taraflar arasında varılan mutabakatı yansıtıyor olup, ilişkilerde yaşanan dönüşümün en önemli odak noktasını oluşturmaktadır. "Mülteci Mutabakatı" olarak adlandırılan bu bildiri Yunanistan'a ait Ege Adalarına yönelik göçün önlenmesinin yanı sıra, Türkiye-AB ilişkilerinin canlandırılmasını hedefleyen başka konu başlıklarını da barındırmaktadır. Göçün yönetimi konusu ilişkilerde yeni bir dinamizm yaratsa da bu dinamizm Türkiye'nin AB katılım sürecini canlandırmak ya da vizelerin kaldırılması ve Türkiye-AB Gümrük Birliği'nin güncellenmesi gibi gelişim alanlarını tetiklemek yönünde bir ivme yaratamamıştır. Tam tersine Türkiye'nin AB'nin dış sınırlarında, iş birliği için ihtiyaç duyulan ancak üyeliği düşünülmeyen bir geçiş ülkesi olarak konumunu pekiştirmiştir.

---

* Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fak., Siyaset Bil. ve Uluslararası İlişk. Böl. E-mail: cgdmmas@gmail.com

Giriş

Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) ile ilişkileri 31 Temmuz 1959 tarihinde yapılan ortaklık başvurusuna ve bu doğrultuda 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ortaklık Anlaşması olan Ankara Anlaşması'na dayalıdır. İlişkilerin hazırlık, geçiş ve son dönem olarak ilerlemesini öngören Antlaşma'nın 28'inci maddesi "Anlaşma'nın işleyişi, Topluluğu kuran Antlaşma'dan doğan yükümlerin tümünün Türkiye'ce üstlenebileceğini gösterdiğinde, Akit Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını incelerler" ifadesi ile üye olarak katılımının da mümkün olabileceğini ortaya koymuştur. Türkiye'nin üyeliğin getireceği yükümlülükleri karşılaması halinde katılım mümkün olabilecektir. Ankara Anlaşması bugün dahi ilişkilerin yasal zeminini oluşturmakta ve ortaklık ilişkisinin çerçevesini belirlemektedir. Zaman içinde ilişkilerde beklenen ivme sağlanamamış, 1970'lerde ekonomik ve siyasi sorunlar ilerlemeyi engellemiştir. Ankara Anlaşması'nda öngörülen son dönem 1996 itibarıyla Türkiye-AB Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesi ile gerçekleşmiştir. Türkiye'de AB üyeliği bir stratejik hedef olmaya devam etmiştir.

Türkiye'nin 1987 yılında yaptığı üyelik başvurusu başarılı olamamıştır. Ancak Soğuk Savaş'ın bitimi ile Avrupa Birliği'nin Maastricht Antlaşması ile kurulması ve Orta ve Doğu Avrupa'ya yönelik genişleme üyelik hedefini yeniden canlandırmıştır. 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye sürecin dışında bırakılsa dahi 1999 Helsinki AB Konseyi Zirvesinde aday ülke olarak ilan edilmiştir. Bu durum Türkiye'de önemli değişimlere vesile olmuş ve ölüm cezasının kaldırılması, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kapatılması, temel hak ve özgürlüklerin genişletilmesi gibi siyasi açıdan önemli adımlar atılmıştır. 2001 ekonomik krizi sonrasında iktidarın değişmesi ve Adalet ve Kalkınma Partisi'nin İslamcı gelenekten gelmesine rağmen AB hedefini destekleyen bir parti olarak hükümeti kurması sonrasında reform süreci hızlanmıştır. Meclisteki iki parti olan Adalet ve Kalkınma Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi gerekli Anayasa değişiklikleri ve uyum paketlerini Meclis'ten oйдаşma ile geçirmiştir (Örücü, 2004).

Temel hedefi AB'nin aday ülkelerden beklediği Kopenhag Kriterlerini yerine getirmek olan reform sürecinin Avrupa Komisyonu ve Üye Devletler tarafından takdirle karşılanması sonrasında Aralık 2004'te AB Konseyi katılım müzakerelerinin başlatılmasına karar vermiştir. 3 Ekim 2005'te başlayan müzakereler Kıbrıs sorununun etkileri ve Fransa'da Sarkozy gibi liderlerin vetoları sebebiyle aksaklıklara uğramıştır. Müzakerelerde son fasıl Haziran 2016'da açılmıştır. 2018'de ise Konsey Türkiye ile yeni fasılların açılmasının düşünülmeyeceğini kaydetmiştir. Bunun arkasında Türkiye'nin AB siyasi kriterleri açısından gerilemesi ve AB ve özellikle bazı Üye Devletlerin yaklaşımları etkili olmaktadır. Yukarıda ifade edildiği gibi müzakerelerde son fasılın açılması ilişkilerde önemini artıran bir konu olan göç ve mülteci iş birliğinin etkisiyle olmuştur. AB'de iç gerilim yaratan düzensiz göçün 2015-16 yıllarında Suriye'den gelen göçlerle temel gündem maddesi olduğu süreçte konu Türkiye-AB ilişkilerinin de merkezine

yerleşmiştir. Makalede düzensiz göç ve mülteci iş birliği odaklı iş birliğinin Türkiye-AB ilişkilerindeki yeri ve etkisi ele alınacaktır.

1. Suriye İç Savaşı ile Artan Göç Hareketleri

2011’de başlayan Arap ayaklanmaları ve sonrasında gelişen iç karışıklıklar Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki insan hareketliliğini artırmış ve zorunlu göçe yol açmıştır. Suriye iç savaşında olduğu gibi baskı ve çatışma ortamından uzaklaşmak isteyen sığınmacılar ülke içinde yerinden edilmenin yanı sıra, komşu ülkelere de sığınmışlardır. Dış göçün önemli bir hedefi ise sosyo-ekonomik şartların görece daha iyi olduğu Avrupa’ya yönelmek olmuştur. 14 milyondan fazla Suriyeli evlerini terk ederken, yaklaşık 7,2 milyonu ülke içinde daha güvenli olarak gördükleri bölgelere göç etmiştir. Yüzde 90’ı yoksulluk sınırı altında yaşam sürmekte ve % 70’i insani yardıma gereksinim duymaktadır. 5,5 milyon Suriyeli ise başta Türkiye olmak üzere komşu beş ülkede ikamet etmektedir (Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak, Mısır) (UNHCR 2025). 2024’ün son günlerinde Esad rejiminin çöküşü ve idarenin Heyet Tahrir El Şam’a geçmesi ile ülke dışındaki Suriyeli sığınmacıların geri dönmeleri imkânı ortaya çıkmıştır. Türkiye’deki Suriyelilerin uzun bir süredir ülkede yaşadıkları, çalıştıkları veya iş sahibi oldukları, bir kısmının burada doğduğu ve okula gittiği düşünülecek olursa, Suriyelilerin tümünün geri dönmeyeceği öngörülebilir. İçişleri Bakanı’nın açıklamasına göre, dönüş hazırlığı yapmaları için 1 Temmuz 2025’e kadar her aileden bir kişiye üç giriş çıkış hakkı tanınmış olup, Esad’ın devrilmesi sonrasındaki 21 gün içinde 35 bin 114 Suriyeli geri dönmüştür (Euronews, 31.12.2024).

2024 sonu itibarıyla yeni bir aşamaya geçen Suriye meselesi Türkiye-AB ilişkilerinin de merkezine yerleşmiştir. Türkiye üzerinden AB’ye giden sığınmacı ve düzensiz göçmenler sorunu olarak da ele alabileceğimiz bu mesele sadece Suriyeliler ile sınırlı değildir. Ancak özellikle 2015-16’da gerçekleşen göç akımı Türkiye-AB ilişkilerinde Mülteci Mutabakatı olarak adlandırılan bir Türkiye-AB zirve bildirisi ile yeni bir iş birliği alanını doğurmuştur. Düzensiz göçün önlenmesi ve geri kabul konuları aslında 2000’li yılların başından beri ilişkilerde ele alınan konulardan biridir. 2013 yılında imzalanan geri kabul anlaşmasının müzakereleri 2003 yılında başlamıştır. Ancak 2015-16 yıllarındaki göç akımı konunun aciliyetini üst sıralara taşımıştır.

Türkiye üzerinden Doğu Akdeniz rotasını izleyerek Ege Adalarına ulaşan göçmenlerin sayısı 2015’te 2014’e göre 17 kat artarak 885.386’ya yükselmiştir (Frontex). 2016’da ise, çoğu 18 Mart Mutabakatı öncesindeki ilk üç ayda olmak üzere, 182.227’ye düşmüştür. Yine Türkiye üzerinden geçen Batı Balkanlar rotasında ise 2015 yılında bir önceki seneye oranla 16 katlık bir artış yaşanmış ve yasa dışı sınır geçişleri 764.033 olarak tespit edilmiştir. 2016’da ise bu sayı 130.325’e gerilemiştir. 2016’nın Ocak ayında 67.000 olan sayı Aralık ayında 1400’e düşmüştür (Frontex). Bu mutabakatın başarısı olarak değerlendirilmiş (Kaya 2022) ve AB’nin göçün durdurulmasına yönelik bu tür anlaşmaları yakın çevredeki Mısır

ve Tunus gibi başka ülkelerle de yapmayı öngören yaklaşımın geçerlik kazanmasına yol açmıştır. Burada başarının daha çok sayısal bir yaklaşımla AB'ye ulaşan düzensiz göçmenlerin sayısının azaltılması, göçmen kaçakçılığının önlenmesi, Türkiye açısından ise geçici koruma statüsüne alınan Suriyelilere yönelik maddi destek sağlanması ve mülteci konusunda AB'nin Türkiye'ye duyduğu gereksinimin ilişkilerin diğer alanlarında ve üyelik sürecinde ivme yaratması olarak özetlenebilir.

Türkiye ve AB arasında Ekim 2015'te başlayan ve bir dizi bildiri ve eylem planı üzerinden ilerleyen iş birliğinin kamuoyu önünde en fazla vurgulanan amacı ise denizde ölümlerin sona erdirilmesi olmuştur. Özellikle 2 Eylül tarihinde bir çocuğun kıyıya vurmuş naaşını içeren görüntü belleklere kazınmış ve vicdanları derinden sarsmıştır. Alan Kürdi adındaki çocuğun Avrupa yolunda yaşamını kaybetmesi onun gibi binlerce kişinin yaşadığı trajedinin sembolü olmuştur. Üzerindeki kıyafetler ile yüzü koyun yatmış, uyuyor gibi görünen Alan bebeğin görüntüsü vicdan sahibi olanları kahretmiş, göç sorununun içyüzünü ve insanlığın bu konu hakkındaki duyarsızlığının da göstergesi olmuştur. Türkiye AB arasındaki mutabakatın fikir babalarından olan Avrupa İstikrar Girişimi adlı sivil toplum kuruluşunun Direktörü olan Gerald Knaus bu olayın kamuoyunda yarattığı infialin de etkisiyle Türkiye ve Yunanistan arasındaki Geri Kabul Protokolü'nün aktive edilmesi suretiyle geçişlerin durdurulması ve bu şekilde insan kaçakçılarının iş modelinin önlenmesi fikrini somutlaştırmıştır (Knaus, 2021).

Deniz yoluyla geçişlerin ve dolayısıyla da boğularak yaşamını kaybedenlerin sayısı azalsa da bu kişilerin yaşadıkları sorunlar ve adalardaki mülteci kampları gibi ortamlardaki zor koşullar mutabakatın mülteci hakları açısından etkilerini tartışmaya açmıştır. İç savaşın getirdiği çatışma ve ölüm tehlikesi, baskı, hapse atılma ve işkence gibi tehditler sebebiyle yaşadıkları yeri terk etmek zorunda kalan insanların sığınma hakkı ihlal edilmiş olmaktadır. Göçmen kaçakçıları aracılığı ile Almanya gibi AB üyesi devletlere ulaşabilen sığınmacılara o dönemde Başbakan Merkel açık kapı politikası uygulamış ve yaklaşık 1 milyona yakın Suriyeli Almanya'ya göç etmiştir. Ancak bu göç güzergahı tehlikelerle doludur. Göç güzergahı üzerindeki ülkelerin iş birliği içinde olması zorunludur. Bu iş birliğinin sadece geçişleri zorlaştırmak ve caydırmak yönünde olmaması ve sığınmacıların insani koşullarda tahliyesi ve yerleştirmelerinin sağlanması gerekir. AB'nin üye devletleri arasında sığınmacıları yerleştirmekte yük paylaşımı konusunda anlaşmalar olmuş ve belirli kotalar belirlenmiştir. Ancak Macaristan gibi bazı üye devletler Suriyeli mülteci almayacaklarını açıklamış ve refah düzeyi daha yüksek olan Batı Avrupa ülkelerinin sığınmacıları alması gerektiğini belirtmiştir (Guardian 27.07.2016). AB'nin içindeki uzlaşmazlıklar ve iltica taleplerinin AB içinde ayak basılan ilk ülkede yapılmasını öngören Dublin Tüzüğü'nün AB dış sınırlarını barındıran Yunanistan, İtalya ve İspanya gibi ülkeleri zor duruma sokması göç yönetiminde AB üyesi olmayıp AB ile sınırdaş olan ve göç güzergahında bulunan ülkelerle iş birliğini öne çıkarmıştır. AB'nin göç yönetimini dışsallaştırması olarak nitelendirilebilecek bu yaklaşım gerek mülteci ve insan hakları konusunda çalışan kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri

tarafından, gerekse uzmanlar tarafından eleştirilmiş ve göçün odak noktasında yer alması gereken insani faktörü ihmal etmekle suçlanmıştır (Hague Institute of Global Justice 2017, Danış 2021, Martini ve Megerisi 2023).

2. Türkiye-AB Mülteci Mutabakatına Giden Süreç: Türkiye-AB Ortak Eylem Planı

Türkiye ve AB arasında göç konusu Schengen Anlaşması ile temelleri atılan ve Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları ile ortak bir dolaşım alanına evrilen süreç içinde önemini artırmıştır. 2005 yılında Avrupa Komisyonu tarafından “Göçe Küresel Yaklaşım” stratejisi yayınlanmıştır. Bu strateji 2011 yılında “Göç ve Hareketliliğe Küresel Yaklaşım” olarak revize edilmiştir. Göçe Küresel Yaklaşım Stratejisi AB’nin oluşturduğu serbest dolaşım alanı olan “Adalet, Özgürlük ve Güvenlik Alanı”na yönelik göç hareketlerini yönetmeyi hedeflemektedir. Bu kapsamda, düzensiz göç ve insan kaçakçılığı ile mücadelenin yanı sıra, göçün kaynaklandığı ve göç güzergahları üzerinde bulunan transit ülkeler ile iş birliği içinde göç ve iltica konusunun yönetilmesini içeren kapsamlı bir strateji oluşturmayı öngörmüştür. Göç konusunda iş birliğinin öngören bölgesel forumlar olan Barselona süreci, ACP-AB Göç Diyalogu, Rabat süreci, Budapeşte süreci, Prag süreci ve Doğu Ortaklığı gibi mekanizmaları temel almaktadır. Onları da içeren ve Europol ve Frontex gibi AB kuruluşlarının dahil edildiği kapsamlı bir strateji oluşturulmaktadır. Göç yönetimi ve kalkınma politikaları birbirleriyle ilişkilendirilmekte ve göçe yol açan itici unsurların ele alınması, göçün kaynaklandığı ülkelerdeki koşulların iyileştirilmesi sayesinde göç baskısının azaltılması ve transit ülkelerle iş birliği ile göçmenlerin düzensiz sınır geçişlerinin önlenmesi hedeflenmiştir. Yüksek becerilere sahip göçmenler için döngüsel göç modeli kapsamında hareketlilik paketleri kavramı gündeme alınmış ve AB ile iş birliği yapan ülkelerin ödüllendirilmesine yönelik “daha fazlası için daha fazlası” yaklaşımı ile göç konusunda iş birliği karşılığında vize kolaylaştırma gibi imkânlar tanınmıştır. Sınırların korunmasında iş birliği ve AB ile geri kabul anlaşmasının imzalanması karşılığında vize kolaylığı ve vize serbestliği gibi hareketliliğin kolaylaştırılması sağlanmaktadır. Göç ve Hareketliliğe küresel yaklaşım stratejisi hareketliliği daha fazla öne çıkarmakta ve göçten daha geniş bir kavram olarak ele almaktadır. Buna göre mülteciler ve ilticanın dış boyutuna daha fazla önem verilmiş, Avrupa İltica Destek Ofisi yoluyla üçüncü ülkelerde uluslararası koruma mekanizmaları oluşturulması hedeflenmiştir. Göçün bir gereklilikten çok bir tercih olduğu ve daha koordineli bir şekilde yönetilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Martin, 2012). Son olarak 2024’te kabul edilen yeni İltica ve Göç Paketi ise iltica başvurularının hızla sonuçlandırılması, geri dönüşlerin teşvik edilmesi, sınır kontrollerinin güçlendirilmesi ve üçüncü ülkelerle iş birliği yapılması gibi hususları daha da güçlendirmekte ve göçün güvenleleştirilmesi eğilimini ileri bir noktaya taşımaktadır. Göç ve göçmenlerin entegrasyonu konuları Avrupa siyasetinde giderek önemini artırmış ve Almanya’da AfD ve Fransa’da RN gibi popülist sağ partilerin yükselişindeki ana etkenlerden olmuştur. İtalya’da Başbakan Meloni’nin iktidara gelmesi de göç konusundaki söyleminin etkisi önemlidir. Bu

doğrultuda 2015-16 göç krizinde başlangıçta açık kapı politikası yürüten Almanya AB'yi büyük ölçüde yönlendirmiş ve Türkiye ile iş birliğinin önemine işaret etmiştir. Türkiye üzerinden geçişlerin durdurulması öncelikli bir konu haline gelmiştir.

Suriyelilerin göç hareketi ve sığınma taleplerinin artması ile birlikte Türkiye üzerinden Doğu Akdeniz ve Batı Balkanlar rotasını takip ederek AB'ye geçişlerde hızlı bir artış olmuştur. Almanya Şansölyesi Angela Merkel göç hareketinin durdurmak için Türkiye ile temasları artırmış ve öncesinde hiç olmadığı kadar ziyaretlerde bulunmuştur. Hatta Ekim ayında yayınlanması beklenen Avrupa Komisyonu'nun 2015 genişleme stratejisi ve ülke raporlarının açıklanmasının - hükümeti zor durumda bırakmamak için- 1 Kasım 2015 seçimleri sonrasına ertelendiği yaygın bir kanıdır (BBC Türkçe, 2015).

Şansölye Merkel 18 Ekim 2015'teki Türkiye ziyaretinde Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Başbakan Davutoğlu ile görüşmüş ve göç ve Türkiye-AB ilişkilerinin canlandırılması konularına değinmiştir. Bu ziyarette dile getirilen konular daha sonraki mutabakatın da temel unsurları olmuştur. Merkel "mültecilerin Türkiye ve Batı'ya yönelişi ve külfet paylaşımı" konularını gündeme getirmiş ve bu alanda iş birliği ihtiyacını vurgulamıştır: "Türkiye 2 milyon mülteciyi kabul ederek güç bir görev üstlendi. Bir mülteci hareketinin olduğunu ve çoğalabileceğini ve bu hareketin Türkiye üzerinden Avrupa'ya akacağını da görüyoruz. Bu konuda Türkiye'ye destek verilmesi gerektiğini savunuyoruz." AB'nin göç yaklaşımındaki hareketlilik çerçevesi ve düzensiz göçün önlenmesinde iş birliği ve geri kabul karşılığında vizelerin kaldırılması hususu da Merkel tarafından gündeme getirilmiş ve bu konuda Almanya'nın destek vereceğini belirtmiştir. Başbakan Davutoğlu ise göçmenler konusundaki görüşmelerin önemini vurgulamış ve Türkiye'nin insan kaçakçılığına karşı birlikte çalışmaya hazır olduğunu ve Şansölye Merkel ile geliştirilen ortak eylem planının önemine dikkat çekmiştir (BBC News Türkçe, 2015).

15 Ekim tarihli söz konusu Ortak Eylem Planı (OEP), AB ve aday ülke Türkiye'nin "benzeri görülmemiş bir krizle karşı karşıya" olduğunu ve "birlikte yüzleşmeye ve üstesinden gelmeye kararlı" olduğunu belirtmektedir. "İnsanlık onuru, ortak çabalarımızın merkezinde yer almaktadır" denilirken, OEP'nin "Suriye'deki durumun yol açtığı krizin ele alınmasına yönelik olarak, koordineli çabalarla geçici koruma altındaki Suriyelilerin desteklenmesi ve göç yönetimi konularında iş birliğinin artırılması yönünde Türkiye Cumhuriyeti ve AB arasındaki mutabakatı yansıtmakta" olduğu ifade edilmektedir. OEP'nin mülteci krizi ile mücadele edebilmek için göçe yol açan sebeplerin ele alınması, Türkiye'deki Suriyelilerin ve ev sahibi bölgelerin desteklenmesi ve AB'ye yönelik düzensiz göçün önlenmesinde iş birliğinin geliştirilmesi unsurlarını temel aldığı görülmektedir. OEP'nin Türkiye AB arasındaki vize serbestliği diyalogu gibi diğer taahhütler ile de uyumlu olduğu eklenmektedir. Göç konusunda taraflar arasında üst düzey bir çalışma grubu oluşturulması ve uygulamanın Türk hükümeti, Avrupa Komisyonu ve Dış ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi tarafından izleneceği belirtilmiştir. Türkiye'nin Suriyelilere geçici koruma sağlayarak önemli bir külfet altına girdiği ve "kendi

kaynaklarından 7 milyar avrodan fazla harcama” yaptığı belirtilmekte ve AB’nin bu kapsamda yeni fonları kanalize edeceği vurgulanmıştır. Fonların “mümkün olan en esnek ve hızlı şekilde” aktarılacağı eklenmiştir. Fonların kullanılacağı alanların ortaklaşa tespit edileceği söylenmekte ve bazı sevkiyat öncelikleri sıralanmaktadır: “Acil insani yardım; hukuki, idari ve psikolojik destek; toplum merkezlerine destek; Türkiye’de buldukları süre boyunca sosyal içerilmelerinin, kendi kendine yeterliklerinin ve ekonomiye katılımlarının güçlendirilmesi ve tüm düzeylerde eğitime erişimin artırılmasını öngören eylemlere ve bunların yanı sıra altyapı ve hizmetler gibi alanlarda ev sahipliği yapan bölgeleri destekleyen eylemler...” fonların kullanımında rehberlik etmesi için Türkiye ve AB yetkililerinin “ortak ihtiyaç analizi” yapmaları da öngörülmüştür. Türkiye “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”nu etkin bir biçimde uygulamaya devam etme, göç yönetiminin güçlendirilmesi için göçmenlerin kayıt altına alınması, geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin eğitim ve sağlık gibi kamu hizmetlerinden faydalanmaları ve ekonomiye dahil edilmelerini sağlayacaktır. OEP’nin düzensiz göçe karşı iş birliğinin ele alındığı bölümde taraflar çeşitli taahhütler altına girmiştir. Buna göre AB Türkiye’ye sığınıp AB’ye geçmek isteyen kişilere risk ve imkânlar hakkında bilgilendirme yapmak, Türkiye’de Sahil Güvenlik ve diğer kuruluşların özellikle göçmen kaçakçılığı ile mücadele etmek için desteklemek, düzensiz göçmenlerin geri dönüşleri için iş birliği yapmak, “İpek Yolu Göç Ortaklığı” çerçevesinde düzensiz göçe karşı iş birliği, Türkiye’ye FRONTEX göç irtibat görevlisi atamak, kaçakçılık ile mücadele kapsamında bilgi alışverişi, Türkiye’nin Vize Serbestisi Diyalogu (VSD) içindeki koşulları yerine getirmesine yönelik “iyi işleyen bir iltica, göç, vize ve entegre sınır yönetimi sisteminin geliştirilmesi” için mali destek sağlamak yönünde taahhütlerin altına girmiştir. Türkiye ise “Sahil Güvenlik Komutanlığının devriye ve arama ve kurtarma kapasitesinin geliştirilmesi, Bulgaristan ve Yunan makamları ile kara sınırlarında düzensiz göç ile mücadelede iş birliğinin geliştirilmesi, düzensiz göçmenlerin geri kabulüne yönelik iş birliğinin artırılması, başvurusu kabul edilen sığınmacılara mülteci statüsü tanınması için prosedürlerin tamamlanması, özellikle düzensiz göçün kaynaklandığı ülkeler söz konusu olduğunda Türkiye’nin vize politikasının VSD koşulları ile de paralel olarak AB ile uyumlaştırılması, Türk kolluk kuvvetlerinin AB kurumları ile operasyonel iş birliğini artırarak göçmen kaçakçılığı şebekelerinin bertarafı için iş birliği yapılması, FRONTEX ile iş birliğinin artırılması ve Europol’e irtibat görevlisinin atanması konularında yükümlülükler üstlenmiştir.

Söz konusu OEP 29 Kasım 2025 tarihindeki Türkiye-AB Zirvesi’inde aktive edilmiştir. 15 Aralık 2015 tarihinde Komisyon Türkiye’de geçici koruma altında bulunan Suriyeliler için bir insani kabul programı uygulanmasını önermiştir. 29 Kasım tarihli Zirvede konu sadece düzensiz göç ve mülteci boyutunda kalmamış, Türkiye’nin katılım sürecinin de canlandırılması üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla göç akınlarını durdurmanın AB ve özellikle Almanya gibi Üye Devletler açısından önemi sebebiyle hareketlilik konularının ötesinde iş birliği karşılığında tüm katılım sürecinin canlandırılması gündeme getirilmiştir. Türkiye-AB ilişkilerinin al-vere

dayalı, perakendeci veya işlemsel olarak adlandırılabilir şekilde çıkar temelli dönüşümü açısından bu süreç oldukça önemli olmuştur. AB tarafından Türkiye'ye verilen tavizler çeşitlendirilmiştir. AB'nin Türkiye'ye yönelik açılımının arkasında yatan temel neden Türkiye'nin göçün durdurulmasında iş birliği yapmasını sağlamaktır. Türk hükümeti ise AB'den gelen yoğun talepler karşısında bu durumu bir fırsata çevirmeyi düşünmüş ve AB'yi felce uğratan göç akınına kontrol altına almak amacıyla AB ile birlikte çalışmaya ikna olmak için tıkanma noktasına yaklaşmakta olan katılım müzakerelerinin canlandırılması, vize serbestliği takviminin yakın vadeye çekilmesi, Gümrük Birliği'nin güncellenmesi gibi konuları da gündeme getirmiştir. Bir bakıma AB'nin aday ülke olarak Türkiye'ye uyguladığı siyasi koşulluluk mekanizmasının bir benzerini, pragmatik bir koşulluluk olarak Türkiye de AB'ye uygulamıştır. Mültecilerin Türkiye'de tutulması ve AB'ye düzensiz geçişlerin önlenmesi konusunda iş birliğini Türkiye-AB ilişkilerinin bütünüyle canlandırılmasına yönelik adım atılması şartına bağlamıştır. Kısa vadede sonuç alınsa da bu uzun soluklu olmamış ve göç hareketi kontrol altına alındıktan sonra varılan anlaşmanın birçok maddesinde ilerleme sağlanamamıştır. Bu durum aslında bize üyelik sürecinin konjonktürel gelişmelere bağlı kazanımlarla ilerletilemeyecek kadar çok boyutlu ve karmaşık olduğunu göstermektedir.

29 Kasım Zirvesi'nde Türkiye'nin katılım müzakereleri yürüten bir aday ülke olduğu teyit edilmiştir. 15 Ekim Zirvesi'nin kararları doğrultusunda Türkiye'nin üyelik sürecinin katılım müzakerelerinin canlandırılması konusunda mutabık kalmıştır. Bunun yanında iki tarafın da "ortak geleceklerinin inşası için sonuç odaklı hareket etmeye" niyetli olduğu belirtilmiştir. Sonuç metninde üzerinde mutabık kalınan diğer konular şunlar olmuştur:

- Terörizmle mücadele ve "yapılandırılmış ve daha sık üst düzeyli diyalogun önemi"
- Yılda iki defa "Türkiye-AB ilişkilerindeki gelişmeyi ele almak ve uluslararası meseleleri tartışmak için" düzenli olarak zirve toplantıları yapılması
- Ortaklık Konseyi toplantılarına ek olarak, Bakan/Yüksek Temsilci/Komiser seviyesinde kapsamlı, düzenli siyasi diyalog toplantıları yapılması
- 14 Aralık 2015 tarihinde Hükümetlerarası Konferansı toplayarak 17. Faslın (Ekonomik ve parasal politika) açılması
- Diğer bazı fasılların da açılabilmesi için Avrupa Komisyonu'nun hazırlıklar yapması ve bunları 2016'nın ilk çeyreğinde sonuçlandırması
- Türkiye'nin Vize Serbestliği Yol Haritası (VSYH) kapsamındaki koşulları yerine getirmek için çalışmalarını hızlandırması, buna mukabil Avrupa Komisyonu'nun Türkiye'nin ilerlemesinin değerlendirmek için ikinci raporu 2016 Mart ayında, üçüncüsünü de sonbaharda yayınlaması
- Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması'nın 2016 Haziran ayı itibarıyla hayata geçirilmesi

- Türkiye’deki geçici koruma altındaki Suriyelilere ve ev sahibi topluluklara yönelik mali destek ve insani yardımın artırılması ve bunun için bir mali araç oluşturulması (FRIT), başlangıç olarak 3 milyar avro ek kaynak sağlanması
- AB tarafından yük paylaşımı bağlamında, yeniden yerleştirme programları ile katkı sağlanması
- OEP’nin hayata geçirilmesiyle Türkiye ve AB’nin göç sürecinin yönetimi ve düzensiz göçün önlenmesinde birlikte hareket etmesi
- Kaçakçılık ile ilgili suç ağları ile mücadele
- Türkiye ve AB arasında ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için, iş çevrelerini biraraya getirecek bir iş platformu da dahil olmak üzere “Üst Düzey Ekonomik Diyalog Mekanizması” oluşturulması
- Enerji konusunda iş birliğinin daha da geliştirilmesi
- Gümrük Birliği’nin güncellenmesine yönelik olarak hazırlıkların başlatılması, hazırlıkların tamamlanmasından sonra ise resmî müzakerelerin 2016 sonuna doğru başlatılabilmesi

Görüldüğü gibi, göçün tetiklediği yakınlaşma başta katılım süreci olmak üzere, ilişkilerin tüm boyutlarında bir hareketlenmeye sebep olmuştur. Ancak göç konusunda Türkiye’nin AB’ye vereceği destek düzensiz göçmenlerin hareketlerinin engellenmesi ve kaynak ülkelere iade edilmeleri olarak daha muğlak ifade edilmiştir. Özellikle mülteci hukuku ve haklar açısından gri bir alana temas edilmektedir. “uluslararası korumaya ihtiyacı bulunmayan göçmenler” denilerek sığınma ve iltica hakkının çerçevesinin nasıl ve hangi süre içinde belirleneceği ve iade edilecekleri ülkenin güvenli olup olmadığı gibi birçok tartışmalı unsur bulunmaktadır. Ancak AB’nin önceliği uluslararası korumayı hak eden herkesin güvenliğinin sağlanmasından öte, hareketliliğin Türkiye sınırlarının batısına doğru taşmasının engellenmesidir. Cenevre Sözleşmesi’ne coğrafi kısıtlama getiren Türkiye’nin, doğudan gelen mülteciler için bu kısıtlamayı kaldırmadan Suriyelilere geçici koruma sağlaması Suriyelilerin Türkiye’de kalması için gerekli koşulu oluşturmuştur. Bu şekilde Türkiye’de güvenli statüde koruma altında kalabilecekleri için AB’nin bakış açısından daha da batıya ve AB’ye gitmeleri için bir neden kalmamaktadır. Özellikle Yunanistan’ın üzerindeki giderek artan baskıyı hafifletmek ve Almanya gibi ülkelerde Suriyeli göçünün popülist sağ ve ırkçı unsurlar tarafından kullanılmasını engellemek AB ve üye devlet hükümetlerinin en önemli önceliği haline gelmiştir.

3. 18 Mart 2016 Zirvesi ve AB-Türkiye Bildirisi

2015 ve 2016’da yaklaşık 550 bin Suriyeli Türkiye’den Yunanistan’a deniz yoluyla geçmiştir. 1 Ocak 31 Aralık 2016 arasında Yunanistan’a gelen göçmen sayısı 173.561 olarak kaydedilmiş, denizde ölümler ise 434 olmuştur. Aynı dönemde Orta Akdeniz rotasından İtalya’ya varan göçmen sayısı 181.436 olmuştur. Denizde ölüm rakamı ise 4.576 olarak açıklanmıştır. 2015’teki Doğu Akdeniz rotası üzerinden göç ile karşılaştırıldığında 2016’daki oranın bunun yaklaşık % 20’sine tekabül ettiği görülmektedir (IOM, 2017).

Bu azalma büyük ölçüde 18 Mart'ta Türkiye ve AB arasında varılan mutabakata bağlanmaktadır. 29 Kasım OEP ile kıyasla daha somut bir iş birliği planının uygulamaya koyulması ve geri dönüşlerin başlatılması göçmenleri ve göçmen kaçakçılarını bu rotayı kullanmaktan caydırmıştır. Yoğun diyalog ve temaslar süreç içinde devam etmiş ve son toplantılar Türkiye adına Başbakan Ahmet Davutoğlu ve AB tarafında da AB Bakanlar Konseyi Dönem Başkanı Hollanda'nın Başbakanı Mark Rutte ve Almanya Şansölyesi Angela Merkel arasında yapılmıştır. AB'nin ticaret anlaşması veya vize konusundaki anlaşmalarının müzakereleri genellikle AB Konseyi'nin verdiği yetki çerçevesinde Avrupa Komisyonu tarafından yürütülür. Ancak Türkiye ile varılan uzlaşma bir uluslararası anlaşma statüsünde değildir. Normal prosedürlerin dışında yürütülmüş olan bir siyasi niyet beyanı ve bildiridir. Avrupa Parlamentosu'nun demokratik denetimi veya Avrupa Adalet Divanı'nın yargı denetimi altında değildir (Carrera ve Guild 2016; Yılmaz Elmas 2020). Bu durum gerek AB hukuku uzmanları, gerekse göç ve mülteci hakları uzmanları ve sivil toplum tarafından eleştirilmiştir. Konuyla ilgili uluslararası düzenlemeleri dikkate almadan aceleyle yürütülen pazarlıklar sonucunda varılan bir uzlaşmayı temsil etmektedir.

Mülteci veya Göç Mutabakatı olarak da anılan 18 Mart 2016 AB-Türkiye Bildirisi'ni oluşturan dokuz ana madde olduğu görülmektedir. 29 Kasım Zirvesi'ndeki faydacı ve bütüncül yaklaşım burada da devam ettirilmektedir. Türkiye üzerinden AB'ye geçen göçün yönetimi konusu Türkiye-AB ilişkilerinin genelinde bir canlanmaya yol açacak şekilde değerlendirilmiştir. Dolayısıyla aslında AB'nin ilgili tek bir noktada yoğunlaşsa da Türkiye'nin konuya yaklaşımı ilişkilerin diğer yönlerinde bir canlanmaya yol açacak şekilde yorumlanmış ve müzakere edilmiştir. Zirvenin sonuç bildirisinde bu Zirve'nin Kasım 2015'ten beri yapılan üçüncü zirve toplantısı olduğu ve "Türkiye-AB ilişkilerinin derinleştirilmesine odaklanmış" olduğu belirtilmiştir. Türkiye'den Yunanistan'a geçen ve uluslararası korumayı gerektirmeyen tüm göçmenlerin geri kabulü ve göçmen kaçakçılarına karşı ortak mücadele konusunda uzlaşıldığı kesin bir dille ifade edildikten sonra daha kararlı adımlara ihtiyaç olduğu belirtilmektedir: "Kaçakçıların çalışma şekillerini sekteye uğratmak ve göçmenlere hayatlarını riske atmak yerine alternatif sunmak amacıyla, AB ve Türkiye bugün, Türkiye'den AB'ye gerçekleşen düzensiz göçü sonlandırmaya karar vermişlerdir." Bu amaçla üzerinde uzlaşılan dokuz madde sıralanmaktadır.

Birinci maddede Türkiye'den Yunan Adaları'na ulaşan düzensiz göçmenlerin kesin olarak iadesine yönelik açıklama yer almıştır. Bu maddeye göre "20 Mart 2016 tarihi itibarıyla Türkiye'den Yunan Adaları'na geçen tüm yeni düzensiz göçmenler Türkiye'ye iade edilecektir." Bu uzlaşma Türkiye üzerinden Yunan Adaları'na geçmek için yollar arayan veya insan kaçakçılarında başvuran göçmenler için caydırıcı bir ifade oluşturmaktadır. Birinci maddede geri gönderilme hususu açık bir biçimde yer alırken, bu durumun uluslararası hukuka göre yapılacağı, adalara giden göçmenlerin kayıtlarının alınacağı ve sığınma başvurularının Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ile birlikte ve "Sığınma Usulleri Direktifi" uyarınca

yürütüleceği eklenmiştir. Bu durum Türkiye ve Yunanistan arasında 2001’de imzalanan ancak etkin olarak uygulanmayan Geri Kabul Protokol’ünün efektif olarak hayata geçirilmesi anlamına gelmektedir.

İkinci maddede ise 1:1 formülü olarak adlandırılan düzenleme yer almaktadır. Buna göre Yunan Adaları’ndan Türkiye’ye geri gönderilen her bir Suriyeliye karşılık, Türkiye’de geçici koruma altında olan bir Suriyeli AB’ye yerleştirilecektir.¹ 1:1 mekanizmasının işlemesi için BMMYK, Avrupa Komisyonu, AB ajansları ve Üye Devletler iş birliği içinde olacaktır. Öncelikle AB’nin önceden almayı taahhüt ettiği 18 bin kişi ve buna ek olarak en fazla 54 bin Suriyelinin Türkiye’den AB’ye yerleştirilmesi öngörülmüştür. Geri gönderilenlerin sayısının öngörülen rakamları aşması halinde bu mekanizmanın sürdürülmeyeceği de açıklanmıştır.

18 Mart Bildirisi’nin Türkiye ve AB arasında göç ve mülteci iş birliği açısından en kritik bölümünü bu ilk iki madde oluşturmaktadır. Bildirinin devamında ise Türkiye’nin yasa dışı göç konusunda mücadele etmesi ve AB ve komşu devletlerle iş birliği içinde olması, düzensiz geçişlerin sona ermesini müteakip “Gönüllü İnsani Kabul Programı”nın uygulamaya başlanması, vize serbestisi, Türkiye’deki Mülteciler için Mali Araç kapsamındaki 3 milyar avronun ödenmesinin hızlandırılması ve 3 milyar avroluk ek fonun 2018 sonuna kadar operasyonel hale getirilmesi, Gümrük Birliği’nin güncellenmesi ve müzakerelerin canlandırılması hususlarına değinilmektedir. Türkiye’nin koşulları karşılması kaydıyla Haziran 2016 sonuna kadar vize zorunluğunun kaldırılması ve bu amaçla Türkiye’nin nisan sonuna kadar kriterleri tamamlamak amacıyla gerekli düzenlemeleri tamamlaması vurgulanmıştır. 2015 yılında dönemin Ekonomi Bakanı Nihat Zeybekçi ve Avrupa Komisyonu’nun ticaretten sorumlu üyesi Cecilia Malmström arasındaki mutabakata istinaden hazırlıkları artırılan Gümrük Birliği’nin iyileştirilmesi konusundan da söz edilmiş ve “memnuniyetle karşılandığı” belirtilmiştir. 29 Kasım Bildirisine atıfla, 17. Faslın 14 Aralık 2015’te müzakereye açılmasının olumlu karşılandığı ifade edilmiş ve 33. Faslın (mali ve bütçesel hükümler) da Hollanda Dönem Başkanlığında açılacağı belirtilmiştir. Bildirinin son maddesi ise Türkiye ve AB’nin Suriye’deki insani koşulların düzeltilmesine yönelik iş birliği yapmasını öngörmüştür. Özellikle Suriye’den Türkiye’ye ve oradan AB’ye yönelik göçün kaynağında durdurulması için insani şartların iyileştirilmesi gereğine dayalı olarak bildiriye eklenmiştir.

Mutabakattan dokuz yıl sonra gelişmeler değerlendirildiğinde, üzerinde uzlaşılan maddelerin büyük bölümünde bir ilerleme kaydedilemediği görülmektedir. AB’nin

---

¹ OEP uyarınca 4 ve 8 Nisan tarihlerinde 324 kişi Yunan adalarından Türkiye’ye gönderilmiştir. Geri gönderilenler arasındaki Suriyeliler Adana’daki merkeze, diğer milliyetlerden olanlar ise yeni açılmış olan Kırklareli Pehlivan köyü Geri Gönderme Merkezi’ne sevk edilmiştir. (Mültecilerle Dayanışma Derneği basın duyurusu, “Press Release: Readmissions from Greece to Turkey: What Happens After Readmission?”, 21.04.2016, <https://multeci.org.tr/en/2016/04/21/press-release-readmissions-from-greece-to-turkey-what-happens-after-readmission-2/>)

göç konusunda Türkiye'ye duyduğu gereksinim ilişkilerin diğer alanlarındaki kriterlerin önüne geçememiş ve koşulluluk farklı formatlarda süregitmiştir. Göç konusundaki iş birliği dahi derinleştirilememiş ve külfet paylaşımı AB Mali Aracı kapsamındaki proje desteğinin ötesine geçememiştir. Bu durum işlemsel, al-vere dayalı iş birliğinin sınırlarını ortaya koymuştur (Saatçioğlu, 2020).

Sonuç

18 Mart Mutabakatı olarak adlandırılan ortak bildiri Türkiye-AB ilişkilerinin genelini ilgilendiren konulara temas etse de çıkış noktası Türkiye üzerinden AB'ye yönelen ve çoğunluğunu Suriyelilerin oluşturduğu göç hareketini durdurmaktadır. Düzensiz göçün önlenmesi ve göç yönetimi Türkiye-AB ilişkilerinde önemini giderek artırmış olup, 18 Mart Mutabakatı ile zirve noktasına çıkmıştır. Ege'deki geçişlerin sonlandırılması ve göçmen kaçakçılığı şebekelerinin faaliyetlerinin durdurulması ana önceliği oluşturmuş, bu hedefin gerçekleştirilmesi de ister istemez kendi vatanlarına geri dönüşleri savaş ve baskıcı rejim sebebiyle mümkün olmayan Suriyelilerin Türkiye'de kalması sonucunu getirmiştir. Bu durumun oluşturduğu külfet Türkiye tarafından da sayısal olarak ifade edilmiştir. AB'nin Türkiye'deki Mülteciler için Mali Aracı oluşturması ve 3 artı 3 milyar avroluk paketleri uygulamaya koyması bu külfetin karşılanmasında AB'nin katkısını ortaya koymuştur. Tabidir ki bu katkı sığınmacılara koruma sağlayarak onların eğitim, sağlık, barınma gibi her türlü meselesinin çözüme kavuşturulması sorumluluğu ile karşılaştırılmaz.

Türkiye tarafı AB'nin ve özellikle lider bir oyuncu olarak Almanya'nın artan göç ve sığınma konusundaki çaresizliğini ve Türkiye'nin iş birliğine duyduğu gereksinimi, ivmesini 2013 sonrasında kaybetmiş olan Türkiye-AB ilişkilerine yeni bir dinamizm kazandırmak ve süreci canlandırmak için fırsata çevirmeyi hedeflemiştir. Bu kapsamda yürütülen müzakerelerde ilişkilerin göç ile doğrudan bağlantılı vize serbestisi konusunun yanı sıra katılım müzakerelerinde yeni fasılların açılması, Gümrük Birliği'nin güncellenmesi gibi önemli konu başlıkları ile de ilişkilendirilmiştir. Bu durum mülteci iş birliği üzerinden Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir dönemin başlayabileceği gibi bir algı yaratsa da, göç ile ilişkilendirilen diğer alanlardaki gelişmeler uzun soluklu olamamıştır. Vize serbestisinde 65 kriterin karşılanmasına rağmen, tümü sağlanamamıştır. Avrupa Komisyonu'nun olumlu tavsiyesine rağmen, nihai kararı verecek olan Avrupa Parlamentosu ve Bakanlar Konseyi kriterlerin tümü karşılanana dek vizelerin kaldırılmasını gündeme almamıştır. Bugüne kadar süreci yeniden hızlandırarak kriterleri tümüyle yerine getirmek mümkün olmamıştır. Vize serbestisi beklerken Schengen vize süreçleri daha da engelleyici hale gelmiş, randevu almakta dahi yaşanan zorluklar, gecikmeler ve redler ile ilişkilere zarar veren bir boyuta dönüşmüştür. Katılım müzakerelerine bakıldığında açılan son fasıl yukarıda 18 Mart bildirisinde ifade edilen 33'üncü fasıl olmuş ve 2018'de AB Konseyi yeni fasılların açılmasının düşünülmediğini beyan etmiştir. Türkiye'nin aday statüsü devam etse de müzakere süreci fiilen askıdadır. İlişkilerde ivme yaratması beklenen diğer husus olan Türkiye-AB Gümrük

Birliği'nin güncellenmesi ve modernizasyonu konusunda da beklentiler gerçekleşmemiştir. 2016 yılında yapılan ön hazırlıklar sonucunda Avrupa Komisyonu Konsey'den Türkiye ile müzakereleri başlatma yetkisini vermesini talep etmiştir. Ancak gerek insan hakları, hukukun üstünlüğü, demokratik kriterler açısından AB'nin Türkiye'ye yönelik eleştirileri, gerekse Kıbrıs sorununun etkileri o gün bugündür Gümrük Birliği'nin yeniden müzakereye açılmasını engellemiştir. Sonuç olarak Bildiri'nin bu ana konularda ilerleme sağlamayı hedefleyen maddelerinde ilerleme sağlanamamıştır. İlişkiler göç üzerinden bir al-ver sürecine indirgenmiş, Türkiye'nin adaylık süreci devam etse de üyelik hedefinde ilerleme beklentisi zayıflamıştır. AB üyeliğinin ortak çıkarlara dayandığı doğrudur. Ancak sadece çıkarlar üzerinden işleyen bir al-ver yaklaşımı ileri bir bölgesel bütünleşme süreci olan AB'ye katılım için yeterli değildir. AB'ye üye olarak katılım ortak değerlere uyum sağlama çabasını ve ortak bir kimliğe aidiyeti de gerektirir.

Günümüzde tüm AB üyesi devletlerin ortak değerlere saygı göstermediği ve Macaristan gibi bazı Üye Devletlerin AB kurumları ile ciddi sorunlar yaşadığı görülmektedir. Sadece Macaristan'da değil ama popülist sağın yükselişte olduğu Fransa ve Almanya gibi üyelerde dahi AB karşıtı, egemenlikçi ve Avrupalılık kimliğini reddeden hareketlerin güçlenmesi söz konusudur. Bu durum AB'nin geleceği açısından tehditler içermektedir. Ancak Türkiye-AB ilişkileri açısından bakıldığında, AB'nin ortak değerleri korumakta zorlanması veya bu değerlerin uluslararası alanda savunuculuğun yapamıyor olması Türkiye'nin katılım sürecinde bu kriterlerin geçerliğini kaybettiği anlamına gelmemektedir. Bugünkü haliyle önemli bir yetki devri sürecini içeren AB üyeliği özellikle aday ülkeler açısından üyelik kriterlerini yerine getirmeye yönelik önemli bir çabayı gerektirmektedir. Üyelik kriterlerini yerine getirmek üyeliğin garantisi değildir. Çünkü AB üyesi devletlerle ikili sorunlar, kültürel mülahazalar, stratejik hesaplar da üyeliği engelleyebilir. Ancak üyelik koşullarını ihmal ederek ve AB reform sürecini gündeme almayarak üye olmak veya ilişkileri ciddi biçimde canlandırmak mümkün değildir.

Kaynakça

AB Başkanlığı. (2015, 15 Ekim). Türkiye-AB ortak eylem planı. Erişim adresi: https://www.ab.gov.tr/files/ab_iliskileri/15_ekim_2015_turkiye_ab_ortak_eylem_plani_.pdf

AB Başkanlığı. (2016, 18 Mart). 18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Zirvesi bildirisini. Erişim adresi: https://www.ab.gov.tr/files/ab_iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisini_.pdf

BBC News Türkçe. (2015, 17 Ekim). FT: AB olumsuz Türkiye ilerleme raporunu hasırlattı ediyor. Erişim adresi: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151017_ab_ilerleme_raporu

BBC News Türkçe. (2015, 18 Ekim). Merkel: Kontrolsüz bir krizle karşı karşıyayız. Erişim adresi: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151018_merkel_davutoglu

Carrera, S., ve Guild, E. (2016, March 16). EU-Turkey plan for handling refugees is fraught with legal and procedural challenges. CEPS. Erişim tarihi: 23.01.2025. Erişim adresi: <https://www.ceps.eu/ceps-publications/eu-turkey-plan-handling-refugees-fraught-legal-and-procedural-challenges/>

Danış, D. (2021). Dışsallaştırma-araçsallaştırma sarkacında AB-Türkiye mutabakatının 5. yılı. İçinde Beşinci yılında AB-Türkiye mutabakatı (s. 14-24). *Heinrich Böll Stiftung Türkiye Temsilciliği, Göç Araştırmaları Derneği*. Erişim adresi: <https://gocarastirmalaridernegi.org/tr/calismalar/arastirmalar/ab-tr-mutabakatinin-5-yili/197-5-yilinda-avrupa-birligi-turkiye-mutabakati>

Frontex. (2024). Migratory routes: Eastern Mediterranean. Erişim adresi: https://www.frontex.europa.eu/assets/Migratory_routes/2024_website_update/AN_NEX_Eastern-Mediterranean_up-to-2022.pdf

Frontex. (2024). Migratory routes: Western Balkans. Erişim adresi: https://www.frontex.europa.eu/assets/Migratory_routes/2024_website_update/AN_NEX_Western-Balkans_up-to-2022.pdf

Hague Institute for Global Justice. (2017, May 18). *Human act or devil's pact? Human rights aspects of migration agreements between the EU and third countries*. The Hague.

International Organization for Migration (IOM). (2017, January 6). Mediterranean migrant arrivals top 363,348 in 2016; deaths at sea: 5,079. *International*

Organization for Migration. Erişim adresi:

<https://www.iom.int/news/mediterranean-migrant-arrivals-top-363348-2016-deaths-sea-5079#:~:text=During%202015%20and%202016%20approximately,2015's%20total%20of%20853%2C%20650>

Kaya, A. (2022). *AB-Türkiye mülteci mutabakatı: Tampon ülke?* TÜSİAD Küresel Siyaset Forumu. Erişim adresi:

https://eu.bilgi.edu.tr/media/files/TÜSİAD_Küresel_Siyaset_Forumu_Makale_Dizisi_No-2.pdf

Knaus, G. (2021, Nisan). Röportaj. İçinde Beşinci yılında AB-Türkiye mutabakatı (s. 61-69). *Heinrich Böll Stiftung Türkiye Temsilciliği, Göç Araştırmaları Derneği*. Erişim adresi: <https://gocarastirmalariderneği.org/tr/calismalar/arastirmalar/ab-tr-mutabakatinin-5-yili/197-5-yilinda-avrupa-birligi-turkiye-mutabakati>

Martin, P. (2012). Turkey-EU migration: The road ahead. *Perceptions*, 17(2), 125-144. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/816416>

Martini, L. S., ve Megerisi, T. (2023 December 14). Road to nowhere: Why Europe's border externalisation is a dead end. *ECFR Policy Brief*. Erişim adresi: <https://ecfr.eu/publication/road-to-nowhere-why-europes-border-externalisation-is-a-dead-end/>

Örücü, E. (2004 December). Seven packages towards harmonisation with the European Union. *European Public Law*, 10(4), 603-619.

Saatçioğlu, B. (2020). The European Union's refugee crisis and rising functionalism in EU-Turkey relations. *Turkish Studies*, 21(2), 169-187. <https://doi.org/10.1080/14683849.2019.1586542>

The Guardian. (2016, July 27). Hungarian prime minister says migrants are 'poison' and 'not needed'. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2016/jul/26/hungarian-prime-minister-viktor-orban-praises-donald-trump>

Tuncer, A. C. (2024, 31 Aralık). Bakan Yerlikaya: Son 21 günde 35.000'den fazla Suriyeli ülkesine döndü. *Euronews*. Erişim adresi: <https://tr.euronews.com/2024/12/31/bakan-yerlikaya-son-21-gunde-35000den-fazla-suriyeli-ulkesine-dondu#:~:text='D%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%20haz%C4%B1rl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20i%C3%A7in%20Suriyeli%20s%C4%B1%C4%9F%C4%B1nm>

[ac%C4%B1lara,114%20Suriyelinin%20%C3%BCIkesine%20d%C3%B6nd%C3%BC%C4%9F%C3%BCn%C3%BC%20a%C3%A7%C4%B1klad%C4%B1](#)

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). (2025). Syria refugee crisis explained. *United Nations High Commissioner for Refugees*. Erişim adresi: <https://www.unrefugees.org/news/syria-refugee-crisis-explained/>

Yılmaz Elmas, F. (2020). Global actorness in question: A debate over the EU-Turkey migration deal. İçinde *Uluslararası İlişkiler, Özel Sayı: Uluslararası İlişkilerde Göçü Yeniden Değerlendirmek* 17(68), 161-177. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/26980742>

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ